

1213 (2021-2022) – Nr. 1
ingediend op 30 maart 2022 (2021-2022)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Buitenlands Beleid,
Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking
en Toerisme
uitgebracht door Johan Danen

over de proefprojecten religieus erfgoed
in de Sint-Godelieveabdij in Brugge
en de abdijsite in Herkenrode

Samenstelling van de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme:

Voorzitter: Cathy Coudyser.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Maarten De Veuster, Philippe Muyters, Joris Nachtergaele, Karl Vanlouwe;
Johan Deckmyn, Carmen Ryheul, Kristof Slagmulder;
Karin Brouwers, Vera Jans;
Emmily Talpe, Bart Tommelein;
Staf Aerts, Tine Van den Brande;
Annick Lambrecht.

Plaatsvervangers:

Maaïke De Vreese, Andries Gryffroy, Sofie Joosen, Steven Vandeput, Manuela Van Werde;
Adeline Blancquaert, Stefaan Sintobin, Anke Van dermeersch;
Orry Van de Wauwer, Loes Vandromme;
Jean-Jacques De Gucht, Marino Keulen;
Chris Steenwegen, Jeremie Vaneeckhout;
Steve Vandenberghe.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Toelichting	4
1.	Toelichting door Kristof Lataire.....	4
2.	Toelichting door Peter De Wilde	5
II.	Bespreking.....	6
1.	Tussenkomensten van de leden	6
1.1.	Tussenkomenst van Karin Brouwers	6
1.2.	Tussenkomenst van Johan Danen.....	6
1.3.	Tussenkomenst van Tine Van den Brande.....	6
1.4.	Tussenkomenst van Cathy Coudyser.....	6
2.	Antwoorden	7
2.1.	Antwoord van Peter De Wilde	7
2.2.	Antwoord van Kristof Lataire	10
2.3.	Aanvullend antwoord van Peter De Wilde	10
2.4.	Aanvullende vraag van Tine Van den Brande	11
2.5.	Repliek van Peter De Wilde	11
2.6.	Repliek van Kristof Lataire	11
2.7.	Repliek van Peter De Wilde	12

Bijlagen: zie de [dossierpagina](http://www.vlaamsparlement.be/dossierpagina) van dit document op www.vlaamsparlement.be

Op 15 maart 2022 hield de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme een gedachtewisseling over de proefprojecten religieus erfgoed in de Sint-Godelieveabdij in Brugge en de abdij-site van Herkenrode in Hasselt.

Deze gedachtewisseling vond plaats in aanwezigheid van:

- Peter De Wilde (CEO Toerisme Vlaanderen);
- Kristof Lataire (projectleider Toerisme Vlaanderen).

De sprekers maakten gebruik van een presentatie die beschikbaar is op de [dossierpagina](#) op www.vlaamsparlement.be.

(Deze commissievergadering werd als hybride vergadering georganiseerd.)

I. Toelichting

1. Toelichting door Kristof Lataire

Kristof Lataire dankt de commissieleden voor de mogelijkheid om de pilootprojecten religieus erfgoed in de Sint-Godelieveabdij en het Klooster Minderbroeders Kapucijnen in Brugge en de abdij-site van Herkenrode in Hasselt toe te lichten.

Alvorens in te gaan op de concrete projecten, brengt de spreker de ambities uit de beleidsnota Toerisme 2019-2024 (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, 136/1) in herinnering:

- het opstarten van een pilootproject in Brugge rond de herbestemming en toeristische ontsluiting van beide sites;
- het netwerk van bestaande hefboomprojecten ontwikkelen waarop kloosters en abdijen kunnen aansluiten;
- een visie op bezoekersontsluiting tot stand brengen;
- en ontsluitingsinitiatieven rond monumentale kerken in de kunststeden.

Veel van deze initiatieven lopen al. Vandaag ligt de focus op de pilootprojecten in Brugge en Hasselt.

De filosofie van Toerisme Vlaanderen is 'Reizen naar Morgen'. De spreker toont een slide met daarop een boom die de toekomst van het toerisme symboliseert, met een evenwicht tussen de bezoekers, de bewoners en de ondernemers, dat tot een meerwaarde moet leiden op de plek zelf. Het samenspel tussen deze 'plekhouders' moet leiden tot het floreren van een bestemming. Eenzelfde uitgangspunt geldt voor het laten floreren van religieus erfgoed. Toerisme is daartoe een middel, ook andere initiatieven en beleidsdomeinen kunnen bijdragen tot een herwaardering van het religieus erfgoed in Vlaanderen.

Dat brengt de spreker bij het eerste pilootproject 'De tuin van heden' dat de Sint-Godelieveabdij en het Klooster Minderbroeders Kapucijnen in Brugge behelst. In dit pilootproject zit Toerisme Vlaanderen met een groot aantal partners aan tafel om deze sites samen te herwaarderen en toeristisch te ontsluiten. Het gaat onder meer om Faro, Parcum, het bisdom Brugge, Herita, de stad Brugge, de Brugge Foundation, Secret Books, de Vlaamse Bouwmeester, het Agentschap Onroerend Erfgoed enzovoort. Stuk voor stuk belangrijke partners die bij dit verhaal betrokken zijn, dezelfde doelstelling nastreven, en die samen willen leren uit dit pilootproject.

Wat gebeurde er in de zomer van 2021? Vanuit de filosofie Reizen naar Morgen wilde men het toekomstbeeld voor de abdij-site van onderuit laten groeien. Daarbij was het belangrijk om te komen tot een beeld dat inspirerend en activerend is voor alle religieuzen in Vlaanderen. Daarom werden de deuren van de Sint-Godelieve-

abdij letterlijk opengezet. Daar kwamen bijna 16.000 bezoekers op af. De bezoekers konden kennismaken met het roerend en onroerend erfgoed op de site. Na hun bezoek konden de geïnteresseerden hun toekomstvisie over deze plek meegeven. Op die manier werden meer dan 5000 verhalen verzameld en verwerkt. Dit is het grootste onderzoek naar religieus erfgoed in Vlaanderen.

Op de site Klooster Minderbroeders Kapucijnen werden in de winter diverse evenementen georganiseerd, zoals een ligconcert. Ook hier werd bij de deelnemers gepolst naar hoe ze kijken naar de toekomst van deze plek.

De spreker toont een slide met de tijdlijn van het pilootproject. Sinds de verwerving van de site, op 26 januari 2021, zit men op koers om alle vooropgestelde doelstellingen te behalen. Op 6 december 2021 werd het klooster van de Minderbroeders Kapucijnen verworven. Momenteel bevindt men zich in de fase van het ontwerpend en architecturaal onderzoek en het rendabiliteitsonderzoek. De laatste week van maart 2022 wordt een belangrijke week met het oog op de keuzes voor de toekomst. Dat zal gebeuren op basis van de 5000 verhalen en de afweging daarvan door experts. In juni 2022 zullen de resultaten voor de Sint-Godelieveabdij worden voorgesteld. In de zomer 2022 volgt een communicatie over het klooster van de Minderbroeders Kapucijnen. In 2023 zal worden gestart met de werkzaamheden op de site van de Sint-Godelieveabdij.

Het tweede pilootproject is de abdij van Herkenrode in Hasselt, die recent werd verworven. Het plan van aanpak werd aan de partners, de stad Hasselt en Herita, voorgesteld. Ook hier staat co-creatie en participatie voorop, met het oog op zowel de toeristische ontsluiting als op het creëren van een meerwaarde voor de bewoners. Er werden een aantal ambities vooropgesteld en prioritaire acties uitgevoerd, zoals het opzetten van een nieuwe governance- en organisatiestructuur, waardoor de site in een hand komt. Dat was een belangrijke doelstelling van de minister. Een tweede reeks prioritaire acties houdt verband met natuur, ecologie en natuurbeleving. Daarnaast zal ook de bestemming van de talrijke gebouwen op de site worden geoptimaliseerd en de economische functie worden geconcretiseerd. Het toeristische potentieel van de site wordt onderzocht. Daardoor kan men steunen op eerder onderzoek. Men wil ook nauw samenwerken met de lokale gemeenschap van bewoners uit de stad, de regio en de provincie. Daartoe worden vanaf mei 2022 diverse acties opgezet. Doel is te komen tot een nieuw narratief voor de volledige site, die ook een nieuwe positionering teweeg zal brengen. Van november 2022 tot januari 2023 zal een meerwaardeanalyse en een toekomstverkenning worden uitgevoerd, die moeten leiden tot een toekomstactivering en nieuwe initiatieven op de site. Het voorstel voor de site zal in januari 2024 worden gecommuniceerd. Wellicht zullen daar ook nieuwe partners bij betrokken worden.

De spreker geeft de baseline van de pilootprojecten religieus erfgoed van Toerisme Vlaanderen mee: als men samen schrijft aan de toekomst van religieuze erfgoedparels, staan de kracht en de ziel van de plek en de bezieling van de gemeenschap die zich ermee verbonden voelt, centraal.

2. Toelichting door Peter De Wilde

Peter De Wilde vult aan dat in de planningsfase van deze projecten een stevig tempo wordt aangehouden. Maar tijdens de planningsfase worden er ook activiteiten georganiseerd op de sites: de Sint-Godelieveabdij werd volledig opengesteld en er werden ook doelgroepen ontvangen; in het Klooster Minderbroeders Kapucijnen was er het ligconcert, maar er waren ook andere activiteiten en reflectiedagen; in Herkenrode zijn er al activiteiten, en is het de bedoeling om de komende maanden en jaren extra activiteiten te organiseren en investeringen te doen in het kader van de Vlaamse Veerkracht.

De spreker meent dat dit een uitstekend momentum is om een sprong voorwaarts te kunnen maken op de sites. Toerisme Vlaanderen is daar heel enthousiast over. De spreker hoopt dat de commissieleden dit enthousiasme delen.

II. Bespreking

1. Tussenkomen van de leden

1.1. Tussenkomen van Karin Brouwers

Toerisme Vlaanderen heeft de voorbije jaren diverse kastelen, kloosters en abdijen aangekocht en staat in voor het beheer daarvan, stelt *Karin Brouwers*. Is dit een taak van Toerisme Vlaanderen? Is de rol van Toerisme Vlaanderen niet veeleer het ontsluiten van sites – ongeacht de eigenaar? Het lid heeft het hier enigszins moeilijk mee. Waar eindigt dit?

Als minister, bevoegd voor erfgoed had voormalig minister-president Geert Bourgeois de droom een 'Flanders Trust' uit te bouwen, naar het voorbeeld van Groot-Brittannië, waar één Trust functioneert met publieke en private partners. Het lid heeft het gevoel dat Vlaanderen een versnipperd beleid heeft, met naast Herita ook Toerisme Vlaanderen dat een aantal dingen doet. Gaat Toerisme Vlaanderen binnenkort ook andere historische gebouwen verwerven? Wat is de algemene visie? Wat is de lijn? Nu zijn er immers tal van beheerders, zoals gemeenten, provincies of universiteiten. Haalt Toerisme Vlaanderen door het beheer van historische gebouwen niet te veel op zijn hals? Kan de Vlaamse overheid dat niet op een andere, minder versnipperde, manier aanpakken? Het lid beseft dat ze deze vraag misschien opnieuw aan de minister moet stellen, maar vermoedt dat de administratie daar ook al over nagedacht heeft.

Het lid apprecieert in de pilootprojecten zeer sterk de aanpak van onderuit, en de betrokkenheid van de bewoners en de bezoekers.

1.2. Tussenkomen van Johan Danen

Worden in de pilootprojecten ook de ervaringen van soortgelijke projecten in Vlaanderen meegenomen, vraagt *Johan Danen*. Hij verwijst naar Alden Biesen, tegenwoordig een cultureel centrum van de Vlaamse Gemeenschap, met een jarenlange traditie van bezoeken. Is dat een voorbeeld of wil men het in de pilootprojecten anders aanpakken?

De sprekers hadden het over de participatieve aanpak, die zeer belangrijk is. In Herkenrode bestaat er reeds een uitgebreide vrijwilligersgroep, die zich sterk bekommert om de site. Zijn zij betrokken bij de verdere ontwikkelingen op de site?

1.3. Tussenkomen van Tine Van den Brande

Tine Van den Brande treedt de opmerkingen van Karin Brouwers over de verwervingsstrategie van Toerisme Vlaanderen bij. Ook vanuit de Groenfractie werden hierover reeds schriftelijke vragen gesteld, waar nooit een duidelijk antwoord op kwam.

1.4. Tussenkomen van Cathy Coudyser

Het pilootproject in Brugge kenmerkt zich volgens *Cathy Coudyser* door de vroege betrokkenheid van diverse administraties en belanghebbenden, stuk voor stuk spelers met een ruime expertise op het vlak van erfgoed. Zij noemt dit zeer positief. Daarnaast is er het participatief traject, waarbij 16.000 bezoekers op een zeer degelijke manier de abdij en het abdijleven konden ervaren, met zowel aandacht

voor het verleden als voor datgene wat men opnieuw tot leven kan wekken. Kristof Lataire noemde dit het grootste onderzoek naar religieus erfgoed dat van onderuit tot stand kwam. Kan daarover al feedback worden gegeven? Wat zijn de voornaamste bevindingen? Wat is er in de abdij en het klooster zo typisch dat in de toekomst moet en kan worden uitgespeeld? Hoe kan het erfgoed worden bewaard en eventueel worden gerestaureerd? En hoe kan dat erfgoed op termijn ook rendabel worden gemaakt?

Vlaanderen telt heel wat erfgoedparels, die op een rendabele manier moeten worden uitgebaat. Gaat Toerisme Vlaanderen zelf op zoek naar private investeerders of wordt dat uitbesteed? Zijn er geïnteresseerde private investeerders, bijvoorbeeld potentiële concessiehouders? Kan dat op korte termijn? Kunnen de vier miljoen euro investeringsmiddelen op korte termijn worden ingezet om – letterlijk en figuurlijk – leven in de brouwerij te brengen? De Vlaamse Bouwmeester lanceerde een oproep voor een masterplan voor de hele site. Kunnen de sprekers meer toelichting geven over de eerste fase, met de vier miljoen euro relancemiddelen? Is er, in het licht van het masterplan, al zicht op de fasering van wat moet worden bewaard en kan worden uitgebaat?

Er zullen investeringen moeten plaatsvinden voor de restauratie en het toegankelijk maken van de site. Dat kan deels via private investeerders. Zijn er mogelijkheden tot cofinanciering door PMV (ParticipatieMaatschappij Vlaanderen)?

Inspelend op de opmerkingen van Karin Brouwers en Tine Van den Brande, meent het lid dat het pilootproject zal uitwijzen of deze vorm van samenwerking, waarbij alle partners vanaf het begin worden betrokken, een goede manier van samenwerken is. Het pilootproject zal uitwijzen hoe het fantastische erfgoed waarover Vlaanderen beschikt, kan worden opgewaardeerd en ontsloten – zowel voor Vlamingen als voor internationale bezoekers. Dat zal sowieso samen moeten gebeuren, besluit het lid.

2. Antwoorden

2.1. Antwoord van Peter De Wilde

Verschillende leden vroegen of Toerisme Vlaanderen door de aankoop van patrimonium niet bijdraagt tot de versnippering van het historisch erfgoed, stelt *Peter De Wilde*. De spreker wijst erop dat die versnippering een feit is. Het beheer van vastgoed was en is geen kerntaak van Toerisme Vlaanderen. Dat neemt echter niet weg dat Toerisme Vlaanderen heel wat erfgoed heeft. De vastgoedportefeuille, die organisch is gegroeid, bevat momenteel een veertigtal eigendommen. Tussen de jaren zeventig en negentig zijn er door de staatshervormingen terreinen van andere overheden overgedragen naar de Vlaamse Gemeenschap en van daaruit naar Toerisme Vlaanderen. Dat zijn bijvoorbeeld kustcampings, maar ook restgronden. Er kwamen ook sites bij in het kader van de toenmalige beleidsprioriteiten, zoals de inhaalbeweging op het vlak van jeugdherbergen in de legislatuur 2009-2014, op initiatief van toenmalig minister Geert Bourgeois. Daarmee werd een tekort weggewerkt, en het werkte ook als hefboom. Maar overal werd de bewuste keuze gemaakt om zelf geen jeugdherbergen te exploiteren, maar die in langdurige concessie of erfpacht te geven.

Afhankelijk van het verstrijken van deze concessies of erfpachten kan worden heroverwogen of iets al dan niet thuishoort in het patrimonium van Toerisme Vlaanderen. De beleidsprioriteiten vormen de leidraad om te beslissen of een site wordt verkocht, of dat een concessie wordt verlengd. Tenzij bij het afsluiten van de overeenkomst anders werd afgesproken, verloopt een verlenging in de regel altijd via een openbare procedure. De verkoop van vastgoed verloopt altijd in alle openbaarheid, via de notaris of de dienst Vastgoedakten. Er mag niet zomaar aan

particulieren worden verkocht. De spreker meent dat wat dat betreft, alle regels worden nageleefd.

Een aankoop is, net zoals het verstrekken van subsidies, een instrumentele actie om beleidsdoelstellingen, zoals die blijken uit de beleidsnota van de minister, te helpen realiseren. Aankopen om iets in handen te krijgen en zelf te gaan exploiteren, doet Toerisme Vlaanderen sowieso niet. Als overheidsorganisatie wil en mag Toerisme Vlaanderen ook niet marktversturend werken, maar wel marktcorrigerend. De bouw van jeugdherbergen is daar een voorbeeld van. Een aankoop is dus bedoeld om moeilijke situaties te deblokkeren of opportuniteiten in het kader van beleidsprioriteiten te grijpen. Zodra een project gerealiseerd is en de toekomst van de beleidsdoelstelling verzekerd is, treedt Toerisme Vlaanderen terug uit het actieve projectbeheer, en vaak ook als eigenaar.

Zo wordt er in Vlaanderen al tientallen jaren gereflecteerd over de problematiek van de toekomst van het roerend en onroerend religieus erfgoed. Door het uitsterven van religieuzen, doet er zich op dat vlak een probleem voor. Over dit onderwerp vonden al tal van studiedagen plaats. Toerisme Vlaanderen dacht dat het nuttig zou kunnen zijn om in een aantal concrete cases – die ook al vele jaren een probleemgeval zijn – te bekijken of er vanuit de principes van Reizen naar Morgen en via cocreatie en een participatief project situaties kunnen worden veranderd. In 2013 vertrokken de laatste zusters uit de Sint-Godelieveabdij. De Brugge Foundation was een aantal jaren actief op de site, heeft zorg gedragen voor het patrimonium, maar is er niet echt in geslaagd om een nieuwe toekomst voor het patrimonium te vinden. De spreker denkt dat dit, met de formule die nu wordt gehanteerd, volop aan het gebeuren is. Toerisme Vlaanderen is geen eigenaar van de site, maar heeft een erfpacht van veertig jaar, waarvoor een concessie wordt betaald aan de vzw Camino. Hetzelfde geldt voor het Klooster Minderbroeders Kapucijnen, waar de stad eigenaar is geworden en Toerisme Vlaanderen een erfpacht heeft.

De spreker denkt dat via deze manier van werken en via de blik van de bezoeker en de bezoekerseconomie nieuw leven kan worden ingeblazen in deze sites. Het project Herkenrode zal aantonen dat dit holistisch moet gebeuren. De Vlaamse overheid is daar sinds jaar en dag eigenaar van de helft van de site, en heeft haar deel van het patrimonium gerestaureerd. Maar de andere helft, met het abdissenkwartier en andere historisch waardevolle abdijoverblijfselen, was in handen van de zusters – die niet wisten wat ze daarmee konden doen, en al tien jaar vragende partij zijn voor een gezamenlijke ontwikkeling. De gefragmenteerde aanpak van de Vlaamse overheid in dergelijke cases maakt dat men niet tot een holistische oplossing kan komen voor dergelijke sites.

De spreker verwijst ook naar het kasteel van Poeke, dat Toerisme Vlaanderen voor een euro verworven heeft van de gemeente Aalter. De briefwisseling hierover gaat terug tot Rika De Backer, waarbij het gemeentebestuur toen al aangaf dat het beheer van dat domein de draagkracht van het lokaal bestuur overstijgt. Sindsdien is daar veel over gefilosofeerd en werden er tal van ideeën gelanceerd, maar er gebeurde helemaal niets. Dat leidde tot de situatie dat men nu ook daar versneld uit de startblokken zal schieten. Ook daar zal de methode worden toegepast om van bij het begin alle spelers en administraties rond een gezamenlijk project aan tafel te brengen, in plaats van elkaar nadien stokken in de wielen te steken. Want dat was de situatie op een aantal sites.

Heel velen, waaronder ook de spreker, delen de ambitie van voormalig minister Geert Bourgeois om een National Trust tot stand te brengen. Vlaanderen heeft daarin een verantwoordelijkheid. De spreker spreekt zich niet uit over wie die verantwoordelijkheid moet opnemen – dat moeten de verschillende vakministers onderling bespreken. Hij stelt expliciet dat Toerisme Vlaanderen niet de National Trust

is, en ook niet de ambitie heeft die te worden. Maar dat ontslaat niemand van de verantwoordelijkheid om erover na te denken hoe men de problematiek van het onroerend erfgoed in Vlaanderen, met een stukje bij het Agentschap Onroerend Erfgoed, een stukje bij Natuur en Bos, een stukje bij Toerisme Vlaanderen, een stukje bij Herita, lokale besturen, provincies enzovoort, op een holistische manier kan aanpakken. Wat bij een nieuwe regio-indeling? Wie gaat de zorg voor het archeologisch erfgoed opnemen? Stuk voor stuk terechte vragen, waarbij Toerisme Vlaanderen een van de vele spelers is, en kan aanreiken wat het kan: vanuit de filosofie Reizen naar Morgen van onderuit leren denken en vanaf het begin met een mobiliserend project alle partners rond de tafel brengen om een oplossing te zoeken voor die sites. Een oplossing die vertrekt vanuit het belang van de bezoeker – de specifieke blik van Toerisme Vlaanderen – maar ook van de bewoner. Dat ziet men zowel in de Sint-Godelieveabdij maar ook in Herkenrode – waar inderdaad een grote vrijwilligersgroep actief is, die als eerste werd geïnformeerd over het participatieve traject en waar veel gesprekken aan voorafgingen. Die samenwerking met vrijwilligers vergt een aparte aanpak: met een uitgestoken hand in plaats van een opgestoken vingertje – wat als overheid nog te vaak gebeurt. Die vrijwilligers zijn nu volledig aan boord, wat niemand mogelijk had geacht. De spreker is daar trots op, en dat is ook de verdienste van projectleider Kristof Lataire.

Werd er geleerd van andere projecten? De voorbije decennia waren er verschillende trajecten rond herbestemming, waar met aandacht naar werd gekeken. Johan Danen verwees naar Alden Biesen. De spreker meent dat dit een site is met een niet-volledig gerealiseerd potentieel. De site zat ooit in de vastgoedportefeuille van Toerisme Vlaanderen, is daaruit gehaald, en dan een cultureel centrum van de Vlaamse Gemeenschap in een buitengebied geworden. Die sectorale benadering, waarbij de toeristische, de culturele doelstelling en de rol van de site voor de lokale gemeenschap van elkaar werden losgeknipt, is volgens hem een achterhaalde benadering. Al die elementen moeten worden samengebracht. Alden Biesen is een toeristische trekpleister, fungeert als verzamelplek voor de lokale gemeenschap, en heeft een erfgoedroeping. Maar dit vanuit die verschillende invalshoeken blijven benaderen, brengt Alden Biesen geen stap verder. Tot dusver is Alden Biesen niet geresponsabiliseerd voor de eigen inkomsten – waar het zelf vragende partij voor is, maar vanuit de rol als cultuurcentrum in wordt geremd. Dat betekent niet dat de culturele activiteiten overboord moeten, maar men kan wel luisteren naar de verwachtingen van de lokale gemeenschap en de bezoekers, en hoe zij daartoe willen bijdragen. Dat is de filosofie die Toerisme Vlaanderen huldigt, en waarvan de spreker denkt dat daar veel potentieel in zit.

Het is dus geen doelstelling van Toerisme Vlaanderen om erfgoed te verwerven. Als dat toch gebeurt, is het om situaties te deblokken en vervolgens – als blijkt dat de sites een doorstart kunnen krijgen – een stap terug te zetten. Dat is volgens de spreker de manier waarop een overheid zich bescheiden moet opstellen ten aanzien van plekken waar vaak – door de aanslepende situatie – de lokale gemeenschap zelf al het heft in handen nam.

Een voorbeeld waar Toerisme Vlaanderen wel uit leert, is de werking rond het kasteel van Heers. Daar zijn van onderuit, door vrijwilligers die de site in het hart dragen, activiteiten georganiseerd. Aanvankelijk rond groenbeheer maar daarna ook rond andere thema's. De site werd daardoor onder de aandacht van beleidsmakers gebracht en nu heeft de Vlaamse overheid de site verworven. Niet om de nieuwe kasteelheer te worden, maar wel om de situatie van een uniek erfgoed dat jarenlang verkommerde, en een groep vrijwilligers die daarrond aan de slag wil, te faciliteren. Dat is een filosofie die Toerisme Vlaanderen deelt en waar met heel veel sympathie naar wordt gekeken.

De concrete vragen over de Sint-Godelieveabdij en de feedback van het onderzoek zullen door Kristof Lataire worden beantwoord.

2.2. Antwoord van Kristof Lataire

Rendabiliteit is een van de belangrijkste zaken in de nieuwe toekomstvorming, stelt *Kristof Lataire*. De voorstellen van 5000 bezoekers vormen een startpunt, de experts hebben die vele verlangens naar een ander niveau getild, met oog voor de rendabiliteit en de maatschappelijke relevantie voor de stad Brugge en de ruimere regio. Die puzzel is grotendeels gelegd. Er worden momenteel nog een aantal scenario's uitgewerkt. Daarover valt volgende week een beslissing. In de zomer 2022 zal een oproep worden gelanceerd voor een masterplan, dat in december 2022 moet worden afgerond.

Er ligt een nieuw inhoudelijk programma van de site voor, waarbij men vertrekt van de tradities van de plek. De bezoekers gaven aan kennis te willen maken met het religieus erfgoed en de bijhorende ambachten, niet alleen door te zien, maar ook door te doen, en de tradities te koppelen aan innovatie. De stad Brugge heeft al heel wat initiatieven rond vakmanschap en ambachten. Die zouden een plek kunnen krijgen in de Sint-Godelieveabdij. Dat gaat ook over de rendabiliteit: nu vinden die activiteiten plaats in schuurtjes en garageboxen, met nu en dan marktverkoop, maar dat loopt niet altijd vlot.

Op maatschappelijk vlak kijkt men naar een samenwerking met het Concertgebouw of andere culturele organisaties voor open repetitieruimten in de Sint-Godelieveabdij. Tijdens de bezoekersdagen gaven diverse ondernemers en organisaties blijk van interesse in inspirerende werkplekken. Daar wordt verder rond gewerkt.

De moestuin van de Sint-Godelieveabdij is een van de grootste stadsmoestuinen in Vlaanderen. De heractivering daarvan is het eerste verlangen van de bewoners en de bezoekers. Hoe kan men dit concept verbreden? De regio rond Brugge heeft veel initiatieven op het vlak van korteketenlandbouw. Er wordt nagedacht over hoe korteketenproducten op de site kunnen worden ontdekt en verkocht.

Er zijn ook ideeën over de ontsluiting van de bovenverdieping van de Sint-Godelieveabdij, met de fantastische slaapvertrekken van de zusters, bijvoorbeeld als studeer- of schrijfplek.

In juni 2022 zal het inhoudelijke programma worden voorgesteld, dat vervolgens zal worden uitgediept in een masterplan. Daarvoor worden relancemiddelen ingezet. Het masterplan zal een gefaseerde aanpak voor de ontsluiting van de site bevatten, waarbij in het kader van de rendabiliteitsaanpak van meet af aan wordt gekeken naar potentiële partners voor de exploitatie van de site. Zoals eerder gesteld, zal Toerisme Vlaanderen zich op een bepaald moment immers terugtrekken uit dit project. De site moet inspiratie bieden aan de vele religieuzen die eenzelfde problematiek ervaren, en die merken dat de site door een goed inhoudelijk programma nieuw leven kan worden ingeblazen.

2.3. Aanvullend antwoord van Peter De Wilde

Peter De Wilde benadrukt dat de pilootprojecten niet tot blijvende kosten voor de belastingbetaler mogen leiden. Men wil niet in een gesubsidieerd verhaal van 'schijnrendabiliteit' terechtkomen.

Rendabiliteit kan op verschillende manieren worden vertaald. Er is de maatschappelijke rendabiliteit – die volgens de filosofie van Reizen naar Morgen uiteraard belangrijk is –, maar daarnaast is er ook de economische haalbaarheid. Het is de bedoeling dat de site, wanneer Toerisme Vlaanderen een stap terugzet, zelfbedruipend wordt. Dat sluit ook aan bij de filosofie van de religieuzen zelf, die met hun gemeenschap ook naar zelfbedruipendheid streefden. Dat argument zal zowel op de religieuze als op de andere sites worden gebruikt.

Toerisme Vlaanderen heeft bijvoorbeeld een overeenkomst met PMV voor het pilootproject rond het Rubenskasteel, om mee die economische doorberekening te maken en een assessment te geven over het meest geschikte type ondernemerschap op de site. Elke site vergt een aparte aanpak, afhankelijk van de daar actieve spelers. Men mag niet afkerig zijn van een dergelijke commerciële aanpak, zolang de ziel van de plek wordt gerespecteerd. De spreker heeft daar het volste vertrouwen in, en dat zal worden aangetoond wanneer de projecten verder gevorderd zijn.

2.4. Aanvullende vraag van Tine Van den Brande

Tine Van den Brande dankt de sprekers voor de bijkomende toelichting over de hefboomfunctie van Toerisme Vlaanderen. Dat is een duidelijker antwoord dan wat het lid in het verleden kreeg, en ze kan de zienswijze deels volgen.

De holistische en participatieve benadering is een goed verhaal. Ze sluit zich aan bij de vraag van Cathy Coudyser naar een overzicht van de resultaten van de bezoekersbevraging. Op de beelden hierover zag ze geen jonge mensen. Uit recent onderzoek weet men dat de jeugd zijn gading niet vindt in het toerismeaanbod van Vlaanderen. Werden er ook jongeren bevraagd? Het lid hoorde interessante voorstellen over repetitieruimten, concertzalen en moestuinen. Dat zijn pistes die mogelijk ook jongeren kunnen aantrekken.

In welke mate wordt bij de verbouwingen rekening gehouden met het klimaat- en duurzaamheidsverhaal en de ideeën rond circulair bouwen? Hoe gaat dat worden aangepakt?

2.5. Repliek van Peter De Wilde

Peter De Wilde werkte als vrijwilliger op de bezoekersdagen, en zag daar vaak oudere mensen die de abdij met hun kleinkinderen bezochten. Vaak was dat op vraag van die kinderen, omdat televisiereporter Linde Merckpoel een vlog over de site had gemaakt. Ook jonge mensen hebben dus interesse in erfgoed. Bij de grote groep vrijwilligers voor de bezoekersdagen waren heel veel jonge mensen, wier blik op dat erfgoed door die ervaring ook veranderd is.

De duurzaamheid, onder meer op het vlak van ontharding, staat bovenaan de agenda. Op diverse sites zijn er quick wins op het vlak van ontharding of een verbetering van de waterhuishouding. Door snelle ingrepen kan in het kasteel van Poeke het energieverbruik drastisch verminderen. Op lange termijn zullen alle ingrepen binnen de idee van circulair bouwen en de korte keten moeten passen. Dat vormt onderdeel van de holistische benadering in heel Reizen naar Morgen, waar de minister volop op inzet.

2.6. Repliek van Kristof Lataire

Kristof Lataire steunt volmondig de opmerking van Tine Van den Brande. De betrokkenheid van jongeren is een risicofactor. Daarom werden een aantal initiatieven genomen, zoals de vlog van Linde Merckpoel, die een immens effect had. De bezoekers werden ook opgedeeld in verschillende doelgroepen, om beter zicht te krijgen op wat er leeft bij de jongeren.

De spreker kan de resultaten van de bezoekersbevraging bezorgen. Een van de zaken die men opmerkt, is dat de nood aan het ontdekken van het religieus erfgoed bij de jongeren even groot is als bij ouderen.

In het Klooster Minderbroeders Kapucijnen werd nog sterker ingezet op jongeren, met het ligconcert als experiment. Daar kwamen veel jonge gezinnen op af, die nadien aangaven wat de toekomst van die kerk kan zijn. In het kader van het

toekomstlabo rond de Kapucijnenkerktuin en het klooster werd ook een dag uitgewerkt voor scholen.

Het duurzaamheidsprincipe wordt niet alleen door Toerisme Vlaanderen, maar ook door de religieuzen zelf – die 400 jaar op de site hebben geleefd – zeer hoog in het vaandel gedragen. Het komt ook tot uiting in de voorstellen van de bezoekers. Achter het activeren van een stadsmoestuin zit een hele gedachte rond duurzaamheid, onder meer door de recuperatie van regenwater. Zowel architecturaal als inhoudelijk gaat men daar verder mee aan de slag.

2.7. Repliek van Peter De Wilde

Er wordt soms ten onrechte uitgegaan van de idee dat grootouders nog vertrouwd zijn met erfgoedobjecten en religieus erfgoed. Dat is met deze generatie grootouders niet altijd meer het geval, stelt *Peter De Wilde*. Men komt tot een situatie waarbij de 'mentale schatkist' waarin dat erfgoed is bewaard, aan het verdwijnen is. Nu de laatste getuigen er nog zijn, is het een uitgelezen moment om de ziel van die plek en de verhalen van de bewoners nog te vatten. Niet om ze in de tijd te bevriezen, maar omdat ze een onderdeel zijn van hoe die plekken er vandaag uitzien. Uit een studie blijkt dat het aantal religieuzen op enkele jaren tijd gedaald is van 6000 naar 5000, met een gemiddelde leeftijd van 83 jaar. De projecten worden ook voor de religieuzen georganiseerd. Velen onder hen leven in een benarde situatie, waarbij ze hun hele leven zorg hebben gedragen voor een plek, en nu in onzekerheid leven over wat daarmee zal gebeuren. Ook dat vraagstuk verdient een antwoord.

Cathy COUDYSER,
voorzitter

Johan DANEN,
verslaggever